

669. 017
Ф62

Г. С. ФІРСТОВ

ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНІ СПЛАВИ З ПАМ'ЯТТЮ ФОРМИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МЕТАЛОФІЗИКИ ім. Г.В. КУРДЮМОВА

Г. С. ФІРСТОВ

ВИСОКОТЕМПЕРАТУРНІ СПЛАВИ З ПАМ'ЯТТЮ ФОРМИ

---

*ПРОЕКТ
НАУКОВА КНИГА»*

КИЇВ » НАУКОВА ДУМКА .2019

Монографія присвячена дослідженню фазових та структурних перетворень у складнолегованих інтерметалідних системах з високотемпературним ефектом пам'яті форми. Сформульовано принципи вибору перспективних матеріалів з ефектом пам'яті форми для високотемпературного застосування і наведено фізичні причини обмеження прояву цього ефекту та термопружності у таких матеріалах. Узагальнено закономірності зміни температур мартенситного перетворення залежно від параметрів електронної будови та співвідношення атомних розмірів.

Уперше встановлено, що навіть у разі нетермопружного характеру мартенситного перетворення за ефекту пам'яті форми та за певних режимів навантаження можливе повне відновлення форми.

Запропоновано новітні високоентропійні сплави з ефектом пам'яті форми, які виявляють високу стабільність функціональних характеристик у широкому температурно-деформаційно-силовому інтервалі, та наведено результати їх дослідження.

Для наукових та інженерно-технічних працівників у галузі фізики металів і матеріалознавства, а також викладачів, аспірантів і студентів відповідних спеціальностей вишів.

Р е ц е н з е н т и

доктор технічних наук, професор *В. Г. Гаврилюк*,
доктор фізико-математичних наук *Ю. М. Подрезов*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
(протокол № 6 від 26.06.2018 р.)*

***Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми
«Створення та розвиток науково-видавничого комплексу
НАН України»***

Науково-видавничий відділ фізико-математичної та технічної літератури

Редактор *В. В. Вероцька*

© Г. С. Фірстов, 2019

© НВП «Видавництво “Наукова думка”
НАН України», дизайн, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Р о з д і л 1. Ефект пам'яті форми за підвищених температур: з чого все починалося	5
1.1. Матеріали з пам'яттю форми: перспективи розвитку	5
1.2. ЕПФ, спричинений мартенситним перетворенням за підвищених температур у відомих та нових металічних матеріалах	9
1.3. Загальні проблеми матеріалів з високотемпературною пам'яттю форми	16
Р о з д і л 2. Фазова стабільність, хімічний зв'язок та зміни у кристалічній структурі під час мартенситного перетворення на прикладі ряду сполук ZrCo-ZrNi-ZrCu	21
2.1. Кристалічна структура фаз	21
2.2. Відносна стабільність B2, B33, B19 і Cm фаз, електронна структура та хімічний зв'язок	41
2.3. Структурний механізм мартенситного перетворення хімічно однорідного B2 аустеніту на суміш мартенситних фаз	54
Р о з д і л 3. Фізичні закономірності зміни температур мартенситного перетворення у сполуках ряду ZrCo-ZrNi-ZrCu, їх фазовий склад та незворотні процеси під час мартенситного перетворення	62
3.1. Вплив легування на параметри електронної та кристалічної структур	62
3.2. Характеристичні температури мартенситного перетворення, кристалічна структура та фазовий склад у сполуках ряду ZrCo-ZrNi-ZrCu	71
3.3. Незворотні процеси під час мартенситного перетворення вздовж розрізу $Zr_{50}Cu_{25}Co_{25}$ - $Zr_{50}Cu_{25}Ni_{25}$	82
Р о з д і л 4. Ефект пам'яті форми та супутні властивості для високотемпературних сплавів з ефектом пам'яті форми — квазібінарних інтерметалічних сполук на основі нікелю та міді	94
4.1. Сполуки на основі ZrCo-ZrNi-ZrCu та TiNiZr, TiNiHf — високо-температурні сплави з ефектом пам'яті форми з недефіцитним легуванням	95

4.2. Процеси деформації високотемпературних сплавів з ефектом пам'яті форми, що передують відновленню форми	112
4.3. Високотемпературне відновлення форми	117
4.4. Схильність до окиснення нікеліду титану та високотемпературних сплавів з ефектом пам'яті форми	124
Р о з д і л 5. Покращення характеристик ЕПФ за підвищених температур	136
5.1. Отримання високотемпературних сплавів з ЕПФ через аморфний стан: приклад $Zr_{50}(CuNi)_{50}$	136
5.2. Збільшення мартенситної деформації за рахунок подрібнення субструктури (низькотемпературна термообробка нікеліду титану)	143
5.3. Ускладнення кристалографії мартенситного перетворення (повне відновлення форми при ЕПФ в інтерметаліди Ni_3Ta)	159
5.4. Мінімізація співвідношення $A_{и}/T_{иш}$ (МП та ЕПФ у сполуці HfIr)	169
5.5. Високоентропійні сплави з пам'яттю форми як втілення напрямків з покращення ВСЕПФ	175
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	183